

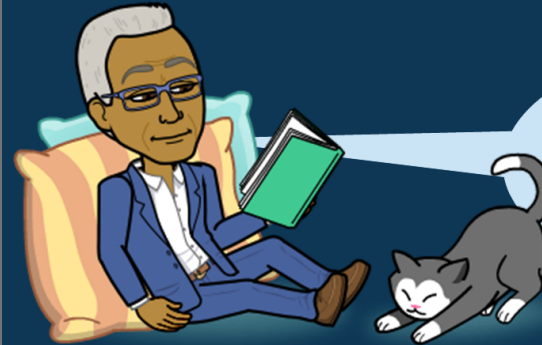
Op de kleintjes letten

Is dat beleid of is daarover nagedacht?

Pieter Pottenkijker
zoekt de draad van Ariadne

Sinds 2015 zijn gemeenten bestuurlijk en financieel verantwoordelijk voor jeugdhulp. De overdracht van deze bevoegdheid – van het Rijk en de provincies naar de gemeenten – ging gepaard met een korting van 450 miljoen op het jaarlijkse budget. Dit, met het idee dat gemeenten dichter bij de inwoners opereren en zij jeugdhulp daardoor effectiever en efficiënter kunnen uitvoeren.

Inmiddels blijken de meeste gemeenten substantieel meer uit te geven aan jeugdhulp. Budgetoverschrijdingen zijn dan ook geen uitzondering. Tijd dus voor actie om grip te krijgen op de kosten.

Gemeenten hebben pijn in de portemonnee. Zij kampen met grote financiële tekorten voor jeugdhulp. Sommige gemeenten introduceren daarom wachttijden, andere proberen de kostprijs van jeugdhulp te drukken of bezuinigen op preventie. Dat zijn echter geen structurele oplossingen....

Begrijpelijk, gemeenten draaien aan de knoppen die ze hebben. Maar dit is een complex vraagstuk waarvoor geen snelle oplossingen bestaan. Het vraagt om transformatie van de hele zorg voor jeugd, met inzet van alle betrokken partijen in het sociaal domein.

Pieter Pottenkijker – fan van het eigen kracht denken (niet te verwarren met ‘zoek het zelf maar uit’) – gaat op zoek naar haalbare antwoorden voor de financiële problemen. Waarbij hij het dansen op andermans vloer – een hogere uitkering van het Rijk – buiten beschouwing laat.

Meer geld voor gemeentelijke jeugdhulp is op de korte termijn misschien nodig, maar zal op de langere termijn alleen maar verdere groei van de vraag stimuleren. Geldgebrek is vooral een symptoom, geen oorzaak.

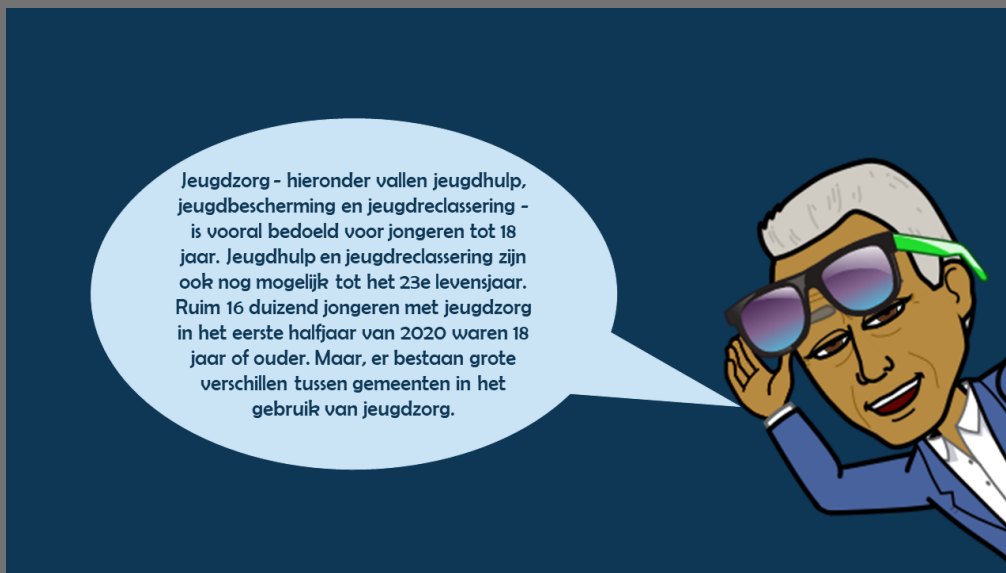

Het vinden van creatieve en haalbare antwoorden die ook nog eens effectief zijn, blijkt lastig. Want juist nu er behoefte is aan creatieve oplossingen om de financiële schaarste het hoofd te bieden, blijken besluitvormers minder goed in staat om nieuwe of originele beleidsvoorstellen te doen. Het tekort aan budget is – zo leert ook onderzoek – zo een obstakel voor de verbetering van de jeugdhulp.

Deze ontwikkelingen vragen om nader onderzoek en reflectie, maar ook om een maatschappelijk debat.

Vinden wij als samenleving de groeiende vraag naar jeugdhulp een goede ontwikkeling of willen we dat onze kinderen anders opgroeien? Wat verwachten we van kinderen en hoe organiseren we de voorzieningen voor kinderen en gezinnen in ons land? Moeten we niet veel meer inzetten op beschermende factoren in plaats van opvoedvragen te benaderen als een probleem? En maken we wel genoeg gebruik van onze kennis?

Jeugdzorg - hieronder vallen jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering - is vooral bedoeld voor jongeren tot 18 jaar. Jeugdhulp en jeugdreclassering zijn ook nog mogelijk tot het 23e levensjaar. Ruim 16 duizend jongeren met jeugdzorg in het eerste halfjaar van 2020 waren 18 jaar of ouder. Maar, er bestaan grote verschillen tussen gemeenten in het gebruik van jeugdzorg.

Het aantal jongeren dat jeugdhulp krijgt nam in de jaren 2015–2019 toe. Die stijging is een trend die al zo'n twintig jaar geleden begon. De overgang van de zorg voor jeugd naar gemeenten in 2015 had deze trend moeten keren. Door de hulp onder regie van de gemeente te organiseren, dicht bij gezinnen, zou de toegankelijkheid, samenhang en effectiviteit van de jeugdhulp verbeteren. Het zou gemeenten bovendien stimuleren om te investeren in preventie en vroeghulp, met als resultaat een afnemende vraag naar jeugdhulp en dus besparing op de kosten.

Ayyyyyy!

In de praktijk is die omslag – met een mooi woord ‘transformatie’ – nog niet van de grond gekomen. Het is ook een complexe verandering die tijd, ruimte en investeringen vraagt van alle partijen in het sociaal domein die een rol spelen in het leven van kinderen. Het feit dat deze verandering gepaard gaat met een bezuiniging van 15 procent maakt het de gemeenten wel extra lastig. In feite heeft het Rijk de winst ingeboekt nog voor de gemeenten de kans hadden die te incasseren.

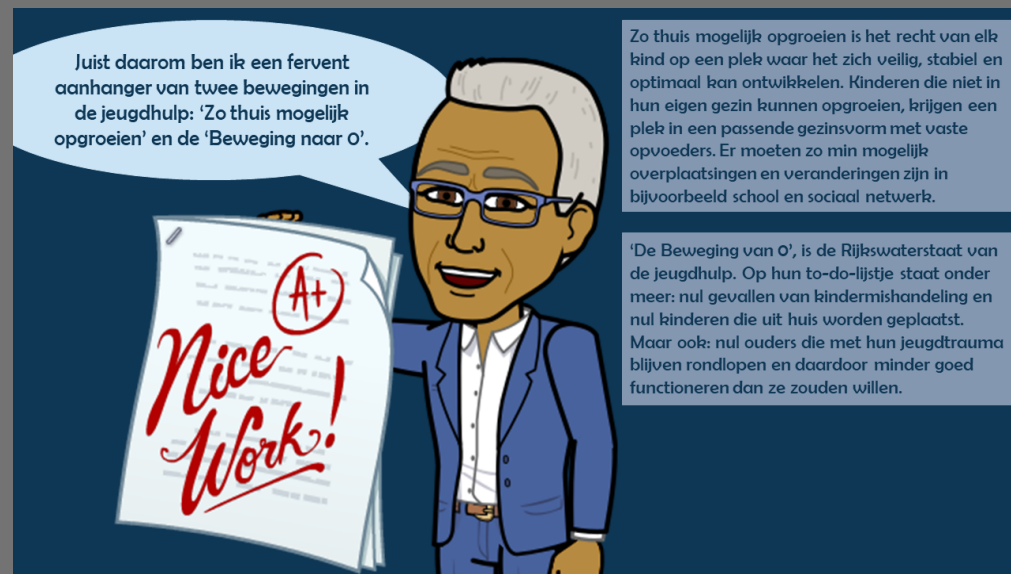
Gaat er dan niks goed? Jazeker wel! We weten bijvoorbeeld dat met name het beroep op lichte ambulante jeugdhulp is gegroeid. Dat kan verschillende oorzaken hebben. Bijvoorbeeld dat we meer signaleren nu de zorg dichterbij gezinnen is georganiseerd.

Maar, ook lijkt het erop dat alledaagse opvoedvragen die ouders voorheen zelf met hun kinderen, met de school of met vrienden bespraken, nu als jeugdhulp worden geregistreerd. Brugklustraining bijvoorbeeld.

Nog een mooie ontwikkeling: in gemeenten waar wijkteams zelf veel hulp verlenen worden aanzienlijk minder kinderen verwezen naar jeugdhulp met verblijf dan in gemeenten zonder wijkteams.

En, heel erg mooi, het aantal jongeren dat in de eerste helft van 2020 in instellingen voor JeugdzorgPlus (gesloten jeugdzorg) is geplaatst, is met 20% gedaald ten opzichte van de eerste helft van 2019!

Juist daarom ben ik een fervent aanhanger van twee bewegingen in de jeugdhulp: ‘Zo thuis mogelijk opgroeien’ en de ‘Beweging naar O’.

Zo thuis mogelijk opgroeien is het recht van elk kind op een plek waar het zich veilig, stabiel en optimaal kan ontwikkelen. Kinderen die niet in hun eigen gezin kunnen opgroeien, krijgen een plek in een passende gezinsvorm met vaste opvoeders. Er moeten zo min mogelijk overplaatsingen en veranderingen zijn in bijvoorbeeld school en sociaal netwerk.

‘De Beweging van O’, is de Rijkswaterstaat van de jeugdhulp. Op hun to-do-lijstje staat onder meer: nul gevallen van kindermishandeling en nul kinderen die uit huis worden geplaatst. Maar ook: nul ouders die met hun jeugdtrauma blijven rondlopen en daardoor minder goed functioneren dan ze zouden willen.

Deze ontwikkelingen kunnen – onbedoeld en ongewild – door bezuinigingsdrift tot stilstand gebracht worden. Rücksichtslos bezuinigen door het mes in de kosten voor het sociaal domein te zetten is juist daarom geen oplossing.

Een betere en duurzame aanpak van de opgave vraagt om een aanpak die zich niet beperkt tot de jeugdhulp maar waarin we samen optrekken met de andere partijen die een rol spelen in het leven van kinderen en volwassenen.

STOP!

Denk bijvoorbeeld aan het beter toerusten van leerkrachten op scholen en pedagogisch medewerkers op de kinderopvang, zodat zij zelf alledaagse opvoed- en opgroevragen kunnen pareren en beginnende problemen bijsturen.

Dat vraagt een weloverwogen inzet op preventie als onlosmakelijk onderdeel van integraal beleid. En om interventies vanuit de jeugdhulp die bijdragen aan schoolsucces – wat een belangrijke beschermende factor is – aan het onderwijs toe te voegen.

Meer aandacht voor preventie betekent NIET dat u een roltrap aan voorzieningen moet bouwen. Integendeel. Maak duidelijk wat u van de inwoners zelf verwacht en wees niet té laagdrempelig. Echte preventie gaat over doelbewuste initiatieven die anticiperen op risicofactoren (= handelen voordat het probleem ontstaat) en reageren op eerste signalen dat er een probleem aan het ontstaan is. Voorkomen is beter (en goedkoper) dan genezen.

Als een huishouden of individu met complexe problematiek ondersteuning krijgt helpen deze – duidelijke – uitgangspunten!

1. Er wordt altijd gekeken naar alle leefdomeinen en andere leden van het huishouden.

Veel zorgbehoefte vloeit voort uit het bestrijden van een of meerdere symptomen die voortvloeien uit de echte opgave: de oorzaak van een probleem. Aandacht voor schulden die spelen of voor heersende armoede bijvoorbeeld blijkt effectiever dan leren omgaan met de spanningen die daaruit voortvloeien. Dat laatste houdt de oorzaak in stand en blijft dus aandacht, inzet en kosten vragen!

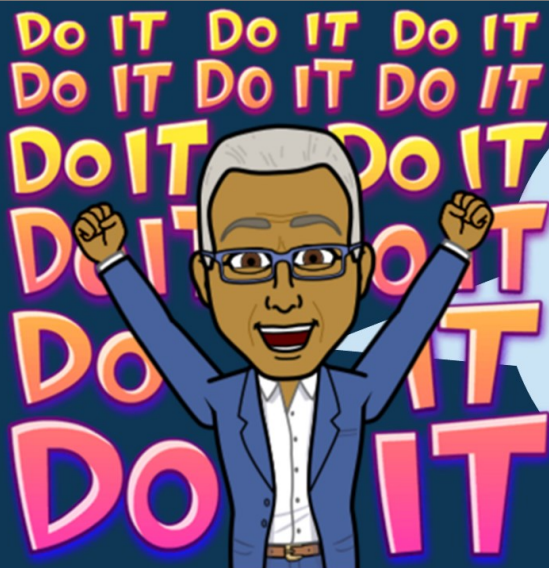
2. Ondersteuning kan zich richten op individu of een (bepaald lid van het) huishouden, en draagt bij aan het functioneren van het huishouden als geheel.

Dat vraagt een andere manier van kijken, denken en interveniëren. De aandacht moet van het symptoom (vaak de aanleiding voor een ondersteuningsvraag) naar de werkelijke uitdaging (het echte 'probleem' van de omgeving), en zo snel als mogelijk naar de echte opgave (op welke niet werkende manier gaat dit huishouden met dit 'probleem' om?). Een systeemgerichte ondersteuning helpt dus de leden van een huishouden elkaar onderling te helpen.

3. Het huishouden of individu is in beginsel zoveel mogelijk zelf in regie op de ondersteuningsvraag en de oplossing daarvan.

Laat de regie zo veel mogelijk bij het gezin. Bij de meeste gezinnen is dat ook goed mogelijk. Belangrijk aandachtspunt is dat de professional geen zaken overneemt die gezinnen zelf kunnen doen. Het aanstellen van een regisseur of zorgcoördinator is vooral van belang bij gezinnen die te maken hebben met veel verschillende professionals en die er niet in slagen zelf het overzicht te houden.

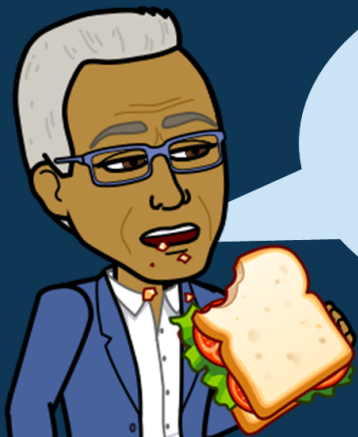
4. Dat wat het huishouden of individu zelf als probleem en oplossing benoemt, is het uitgangspunt bij het vinden van passende ondersteuning.

Huishoudens, gezinnen en individuen weten over het algemeen heel goed wat een passend antwoord op hun opgave is. En, zo leert de praktijk, ze zijn creatief in het vinden van werkende oplossingen tegen aanmerkelijk minder kosten dan de confectioneerondersteuning die onze systemen kennen of 'op voorraad' hebben.

5. Bij een bedreiging van de veiligheid van het individu of (één of meer) leden van het huishouden en/of de omgeving kan worden besloten tot ondersteuning in het dwangkader.

Er zijn wettelijke (Meldcode) en beproefde methoden om dit objectief, te bepalen.

6. De ondersteuning duurt zo kort als mogelijk en zo lang als noodzakelijk.

Uitgangspunt is passende ondersteuning. Zorg dus, die aansluit bij het kind, gezin of huishouden en de optimale ontwikkeling daarvan. Dit betekent dat hulpverleners zich continu weer de vraag stellen wat in die situatie het kind, gezin of huishouden nodig heeft. Niet alleen op het moment dat de zorgvraag zich voordoet, maar telkens weer doen wat werkt en vasthoudend loslaten wanneer dat mogelijk is.

7. Maak participatie het hart van uw sociaal domein!

Veel problemen worden 'gemaskeerd' met gedrags- of gezondheidsproblemen. Wij zijn geneigd deze 'maskers' – het ongewenste gedrag of de ongezonde levensstijl – centraal te stellen in onze aanpak. Ik zie dat als symptoombestrijding. De echte problemen zijn basaler. Het gaan dan om participatie en zaken als inkomen, schulden en armoede. Zet daarom meetellen en meedoen en het creëren van perspectief daarop.

Maak een fatsoenlijk inkomen mogelijk, zorg voor een opgeruimd en betaalbaar huis. Heb oog voor de deelname van de inwoner/het huishouden aan de samenleving. En ja, realiseer je dat "doen wat nodig is" daarop afgestemde besturing- en verantwoording vraagt. En onderling samenspel!

Zeker, gemeenten hebben te maken meerdere wetten, uitgangspunten en regelgeving die niet altijd overeenkomen. Dat geldt ook voor de verschillende verordeningen en uitvoeringsbepalingen van gemeenten en landelijke uitvoeringsorganisaties. De optelsom daarvan sluit – op het eerste oog – wellicht niet per se aan op de situatie van een bepaald individu of huishouden. Maar, wanneer uitvoerende werkers de ruimte krijgen en nemen om te werken volgens de bedoeling, kan eigenlijk alles wat nodig is ook gerealiseerd worden. Twijfelt u daaraan? Pas dan eens 'de omgekeerde toets' toe.

De omgekeerde toets is heel eenvoudig. Allereerst kijkt u naar wat nodig is. En of dat past binnen de grondwaarden van de diverse wetten. Daarbij wegen alle effecten van een besluit ten volle mee. Pas dan komt de juridische toets. Zie dus de wetsartikelen als instrumenten om de grondwaarden van de wetten te realiseren.

Zo is maatwerk mogelijk zonder dat het leidt tot willekeur. Dit maakt integraal werken ook veel makkelijker. Want de grondwaarden van de diverse wetten binnen het sociaal domein zijn gelijk. Ook is zo maatwerk toetsbaar in bezwaar en beroep en voor de accountant. En volledig in lijn met de bedoeling van de wetgever.

3000000000%

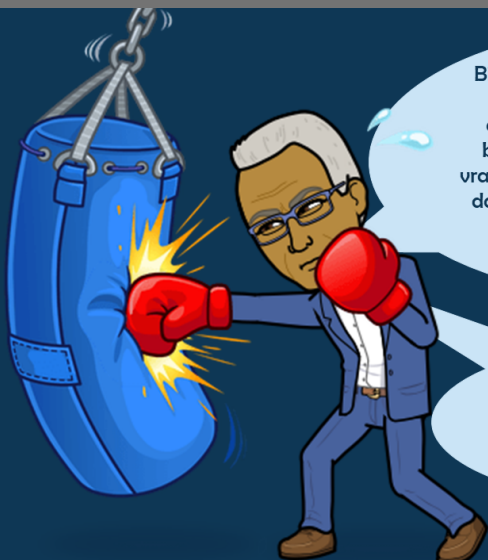
"Het durven leveren van maatwerk is in bredere zin een cruciale voorwaarde om de ongetemde maatschappelijke problemen die zich in het sociale domein voor doen met succes aan te pakken."

Deze opvatting – ik citeer hier Erik Gerritsen, heden ten dage Secretaris Generaal op het ministerie VWS – deel ik. Van harte.

Bij de sociale wijkteams her en der in den lande zie ik daarvoor ook een groot enthousiasme en inzet. Zij benutten de beschikbare ruimte voor maatwerk om vraagstukken integraal op te pakken. Maar daarbij moeten ze ook opboksen tegen in beton gegoten oude systemen en wetmatigheden.

Maar stelsels en systemen helpen niet! Dat doen mensen. Mensen die bereid zijn net even iets meer te doen dan de regels voorschrijven of vereisen.

Wat wij nodig hebben, zijn mensen die werken op basis van 'professionele nabijheid'. Mensen die hun eigen angst en kwetsbaarheid als het gaat om nabijheid in menselijk contact durven erkennen, maar het daarom niet uit de weg gaan. Mensen die oprecht integer en betrokken zijn. Mensen die oplossen wat anderen (wij) liggen laten.

Dat wat ons allemaal aanbelangt – verspilling van zorgkosten omdat het systeem heiliger is – vergt hoogste prioriteit. Gewoon, omdat het beter én goedkoper maken van de zorg zowel de inwoners – jong en oud - als de maatschappij ten goede komt. Mijn stelling is dan ook: als maatwerk niet in het systeem past moet je het systeem aanpassen. Niet het maatwerk tot confectie degraderen...

Voor alle duidelijkheid: leg de lat niet te hoog! Deze interessante maar lastige – en daarom complexe opgave – is slecht te combineren met bezuinigingen. Rijk én gemeenten moeten de bezuinigingen daarom nog eens tegen het licht houden. Maar iedereen – ook de inwoners – moeten zich realiseren dat geld alleen de problemen niet oplost.

We hebben kennis over wat wel en wat niet werkt. Laten we die kennis benutten. Samen kunnen we ervoor zorgen dat onze kinderen ook in een gedecentraliseerd veld veilig, gezond en kansrijk opgroeien. Binnen een betaalbaar en menselijk systeem!

...can we talk?

Wat gemeenten ook willen en doen om meer grip op de uitgaven voor jeugdhulp te krijgen, ze kunnen het nooit alleen! Het vraagt samenwerking en communicatie. Met uitvoerende organisaties en hun professionals en – vooral – met hun inwoners. En het vraagt om samenwerking tussen de verschillende domeinen.

De opgave en uitdaging is dus niet eenvoudig. Het is een voortdurend proces van het samen zoeken, exploreren en bijstellen van elkaars opgaven, antwoorden en mogelijkheden. Niet door ze weg te praten, maar door ze te erkennen en in samenspraak te komen tot het best mogelijke antwoord. Het is een zoek- en vindtocht van geven en nemen tegelijkertijd. Met de billijke uitruil van belangen als resultaat. Want succesvol bezuinigen begint met investeren (in elkaar!)

